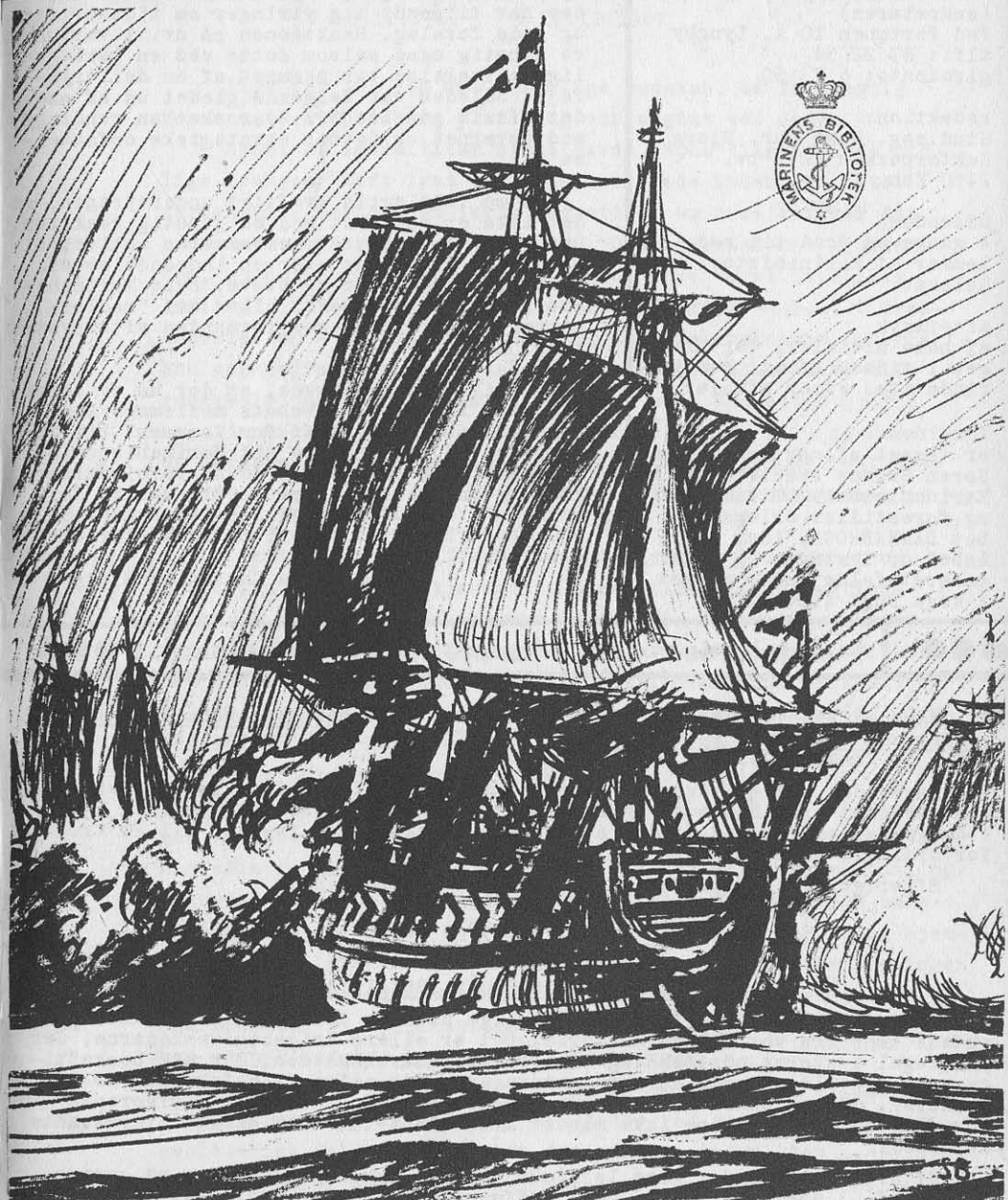

Marinehistorisk Tidsskrift

marts 1968

1. årgang

nr. 2

!!INDKALDELSE TIL GENERALFORSAMLING OG MEDLEMSMØDE SE SIDE 2 INDE I BLADET !!

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT
marts 1968 1. årgang nr. 2

udgives af
Marinehistorisk Selskab
(sekretæren)
Ved Fortunen 10 A, Lyngby
tlf.: 87 22 54
girokonto: 6 73 50

redaktion:
Stud.mag. Hans Chr. Bjerg
Rektorparken 12,9 tv.
2450 Kbh. SV.

udsendes
4 gange om året til medlemmer af Marinehistorisk Selskab.

eftertryk
af hele artikler, der bringes i tidsskriftet, kan kun finde sted efter aftale.

forsiden
er tegnet af marinemaleren Søren Brunoe specielt til Marinehistorisk Tidsskrift og forestiller orlogsskibet DANNEBROGE, idet det løber op i vinden og lader ankeret falde under slaget i Køge Bugt 4.10.1710.

NR. 2 AF TIDSSKRIFTET

udsendes hermed til selskabets medlemmer. Jeg benytter her lejligheden til at takke dem, der har tilsendt mig ytringer om tidsskriftet og gode forslag. Reaktionen på nr. 1 var uhyre gunstig også selvom dette ved en beklagelig fejltagelse var skæmmet af en del trykfejl. Således var følgende gledet ud af andet afsnit på side 11: "var sket en vending mod Søværnet og dets strategiske opfattelse".

Det må imidlertid kraftigt understreges, at det ikke er nok blot med en gunstig reaktion. Det er nødvendigt, at medlemmerne aktiveres, og at der fra disse sker en indsendelse af indlæg, kommentarer og breve, hvis Marinehistorisk Tidsskrift skal blive det "medlemmernes tidsskrift", som formanden efterlyste i nr. 1.

Endelig skal jeg nævne, at der nu er åbnet mulighed for, at selskabets medlemmer kan abonnere på "Tidsskrift for Søværnen" til favørpris ved henvendelse til Marinehistorisk Tidsskrifts redaktion. I denne forbindelse kan prøvenumre rekvireres. "Tidsskrift for Søværnen", der udgives af Søe-lieutenant-Selskabet, bringer af og til marinehistoriske artikler.

Hans Christian Bjerg

I N M E M O R I A M

Paul Gerhard Honnens de Lichtenberg

* 10.12.1902 + 22.12.1967

Lige før jul kom det sørgelige budskab, at fuldmægtig Honnens de Lichtenberg pludselig var afgået ved døden.

Skønt af landmilitær slægt havde "Nons" lige fra de tidlige drengeår haft lyst til søen. Allerede inden den 1ste verdenskrig var han en ivrig søspejder, og derefter var det hans ønske at træde ind i Marinen. Omstændighederne gjorde dog, at dette trak noget ud. Efter at have været frivillig lærling i Flåden gik han en tid til koffardis - bl.a. i Grønlandsfarten - og tog styrmands- og skibsførereksamen, hvorpå han gennemgik Reservekadetskolen i 1928 med udnævnelse til reserveløjtnant af 2. grad i december s.å. Som sådan gjorde han tjeneste ved Ubådsdivisionen til september 1929 og under en kortere genindkaldelse i sommeren 1930. I januar 1931 blev han reserveløjtnant af 1. grad (fra 1.10.1932: søløjtnant af 1. grad i reserven).

I efteråret 1929 fik han ansættelse ved Fyrvæsenet og gjorde nu i mange år tjeneste i forskellige fyrinspektions-skibe. I 1940 ansattes han som fuldmægtig i Redningsvæsenet.

I 1924 havde han deltaget i den af kaptajn Ejnar Mikkelsen ledede Scoresbysund-ekspedition til Grønlands østkyst, og i 1929 blev han medlem af bestyrelsen for "Foreningen af Officerer i Flådens Reserve".

Hans interesse for Marinen og hans virkelyst og store arbejdsevne skulle blive taget i brug af et stort antal foreninger og institutioner med maritim tilknytning. Ved sin død var han således flotillechef i Marinehjemmeværnet, hvorfra han dog på grund af den 65-års aldersgrænse skulle fratræde som befalingsmand Nytår 1968, for derefter at fortsætte som menig hjemmevernsgast. Endvidere var han landssekretær i Marineforeningen, og udførte som sådan et meget stort og påskønnet arbejde bl.a. som redaktør af medlemsbladet "Under Dannebrog". Tillige var han regnskabsfører i Søofficers-Foreningen.

Honnens de Lichtenbergs store interesse var vor flådes historie. Dette gav sig straks til kende ved stiftelsen af Marinehistorisk Selskab, hvor han fra starten indvalgte i styrelsen og i mange år virkede som kasserer. Han har været maritim medarbejder ved flere leksika og har skrevet talrige større og

Meddelelsen fra Marinehistorisk Selskab

Marinehistorisk Selskab indkalder herved til ordinær generalforsamling onsdag den 20. marts 1968 kl. 19.30 i Søofficers-Foreningens lokaler, Oven-gaden o. Vandet 62B.

Dagsorden ifølge lovene. Følgende medlemmer afgår efter tur fra styrelsen: advokat Axel Hansborg og repræsentant Knud Jespersen. Styrelsen agter i overensstemmelse med lovene at foreslå kontingentet fastsat til 20 kr. for ordinære medlemmer.

Efter generalforsamlingen afholdes medlemsmøde, hvor

stud.mag. Hans Chr. Bjerg

vil fortælle om

SØVÆRNET OG RIGSDAGEN 1864-1914.

Hans Chr. Bjerg har foretaget særlige studier i dette ellers lidet på-agtede emne fra vor flådes historie. Det er ellers krigsbegivenhederne, der som regel i størst udstrækning tiltrækker opmærksomheden, når man beskæftiger sig med flåden, men da forudsætningerne for selve krigsførelsen er det grundlag, der er skabt i mellemkrigsårene, er denne tid ganske afgørende for flådens historie, og ikke mindst tiden 1864-1914 har mange interessante aspekter.

Efter mødet vil der være lejlighed til at hygge sig omkring et smørrebrødsbord. 3 stk. smørrebrød, øl, kaffe og kage koster incl. serveringen 10 kr. - Indtegnning hertil må ske senest mandag den 18. marts ved henvendelse til sekretæren, lektor Jørgen Barfod, tlf. 87 22 54 eller skriftligt til selskabets adresse: Ved Fortunen 10 A, 2800 Kgs. Lyngby.

mindre artikler i "Tidsskrift for Søværnen", "Under Dannebrog" og forskellige andre maritime tidsskrifter samt i pressen. Emnerne her var ofte Fyrværnet og Redningsværnet, men hans største interesse foruden reserveofficersinstitutionen var sikkert Tordenskiold. Lichtenberg var her initiativtageren til den sikre påvisning af stedet, hvor søhelten fandt døden, og medvirkede til den dansk-norske opsætning af en mindesten.

Endvidere var han medredaktør af det store 2-binds værk om "Flåden gennem 450 år", hvori han skrev adskillige afsnit.

I selskabets skrift om Øresundstolden skrev han afsnittet om "Sundtoldens Vogtere", men hans største selvstændige værk er selskabets skrift nr. 8 - "Larssen fra 64" - hvor han satte denne stoute reserveofficer og fyrskipper et smukt minde.

Man siger, at ingen er uerstattelig, men det er dog i allerhøjeste grad tvivlsomt, om man i dag kunne finde een, der fuldt ud kunne erstatte "Nons" i alle hans mange gøremål i Marineforeningen, Reserveofficersforeningen, Marinehjemmeværnet, Søofficers-Foreningen og Marinehistorisk Selskab - samt som maritim skribent. Men alle de, der nu hver især og hver for sig skal tage eet af alle disse mange arbejder op, vil her have en foregangsmand, der med sin retliniethed, sin venlighed og hjælp-somhed og sit friske og usnobbete væsen har sat dem et højt mål at se op til og prøve at komme på højde med.

Æret være hans minde.

R.STEEN STEENSEN

Litteraturreferater

Tirsdag den 21. november afholdt selskabet medlemsmøde, hvor omkring 50 medlemmer hørte museumsinspektøren på Kronborgmuseet, dr.phil. Henning Henningsen, levende fortælle om "liniedåb og andre gamle sømandsskikke".

Dr. Henningsens doktordisputats (Henning Henningsen: Crossing the Equator. Sailors' Baptism and Other Initiation Rites. 324 s. ill. Copenhagen 1961) handler om liniedåb, og hvad dette emne angår er han en international kendt kapacitet.

Dr. Henningsen kom først ind på begrebet "at hønse", dette at nye medlemmer, der optages i en "kreds", betaler et traktament til sine nye kammerater. Ritualet er sandsynligvis en ældgammel sociologisk foreteelse og har ganske givet ret tidligt været udbredt blandt søens folk. Dette har så - i følge dr. Henningsen - udviklet sig til "hønse-ning" ved bestemte, markante kendemærker for søens folk, således kender man eksempler på, at folk, der for første gang passerede Kullen, har måttet "hønse for Kullen".

Dåb ved passage af "Linien" - ækvator - er uden tvivl opstået på samme måde. Liniedåben turde - iflg. dr. Henningsen - være en fransk opfindelse.

Dr. Henningsen gav adskillige eksempler på, hvorledes liniedåben er blevet foretaget og varianterne mellem de forskellige nationers søfarende folk.

Det er klart, at alt dette automatisk fører over i en undersøgelse af de forskellige sømandsskikke, og dr. Henningsen har da også været en uhyre flittig forsker inden for disse til liniedåben beslægtede områder. Om mange af disse skikke fortalte dr. Henningsen også i sit foredrag. Således om "fasterlavnsbåden" (se iøvrigt Henning Henningsen: Bådeoptog i danske søkøbstæder og i udlandet. 180 s. Kbh. 1953), "dystløbet" og "løbegildet" (se også Henning Henningsens afsnit om Sømandstro og Sømandsfester i "Fra Sejl til Diesel" I 1951).

Efter det egentlige foredrag fortalte dr. Henningsen - efter en forespørgsel fra et af selskabets medlemmer - om kirkeskibsinstitutionen; en gammel skik, om hvilket der også foreligger en monografi fra dr. Henningsens hånd (Henning Henningsen: Kirkeskibe og Kirkeskibsfester. 172 s. Kbh. 1950).

Alt i alt var det et udbytterigt foredrag, selvom det omhandlede et for en marinehistoriker måske perifert emne.

red.

ORDET FRIT

Debatten om, hvad der gik forud for, og hvad der skete den 9. april 1940, blusser med mellemrum op. Nogle vil måske synes, at dette kun er lærerigt! Således erindrer man den voldsomme polemik, der foregik for et par år siden efter fremkomsten af Bjørn Svenssens "Derfor gik det sådan den 9. april".

I "Tidsskrift for Søværnen", der udgives af Søe-Lieutenant-Selskabet, har der nu pågået en polemik om "den 9.april", som efterhånden har strakt sig over snart 3 år. Følgende indlæg har således været bragt:

J.Westrup:

Vore forudsætninger for den 9. april

T.f.S. 136. årg. 1965 pp. 129-146.

H.-H. Wesche:

Forudsætninger og resultater

T.f.S. 137. årg. 1966 pp. 220-226.

J.Westrup:

Om 9. april. En analyse af en ordre

T.f.S. 138. årg. 1967 pp. 141-252 m. 2 tillæg.

J.Kronika: "Om 9. april". En officer mod en journalist
T.f.S. 138. årg. 1967 pp. 465-480.

J.Westrup:

Svar på redaktør Kronikas indlæg
T.f.S. 138. årg. 1967 pp. 481-487.

H.-H. Wesche:

Et synspunkt vedrørende 9. april og tilsvarende begivenheder
T.f.S. 138. årg. 1967 pp. 488-492.

J.Kronika:

En officer mod en journalist (afsluttende bemærkninger)
T.f.S. 139. årg. 1968 pp. 51-58.

J.Westrup:

Et svar (til J.Kronika)
T.f.S. 139. årg. 1968 pp. 59-61.

Udgangspunktet har været kommandør J.Westrups artikel fra april 1965, der fremkom i anledning af 25-året for den 9. april 1940. Hovedsynspunktet i artiklen er, "at kapitulationen (1940) var en historisk, politisk og militær konsekvens af en række forhold og begivenheder, der ikke burde være fremmed for mellemkrigstidens officerer...". Heroverfor hævdede kommandør H.-H. Wesche, at det ikke er så klart, at det gik sådan, som det gjorde. Han mener, at det tyske angreb den 9. april viste, at den politik, som den daværende regering havde ført i årene forud, var ført på et fejlagtigt grundlag, og at forholdsordren faktisk derved blev ubrugelig den 9. april om morgenen. Officererne skulle således efter kommandør Wesches mening under alle omstændigheder have sat sig til modværge, idet "enhver officer burde vide, hvad der er forsvarets opgaver, også selvom lovgivningsmagten og regeringen forsøger at forvirre hans opfattelse". I denne forbindelse gør kommandør Wesche opmærksom på, at der i den militære straffelov, som var gældende i 1940, ligefrem står at lase, at man kunne straffes (med fængsel fra 6 måneder til 12 år), hvis man "i krigstid ved pligtsstridigt forhold bidrager til, at fjendens foretagende fremmes, eller at dansk krigsmagt skades eller udsættes for fare".

Kommandørerne Wesches og Westrups opfattelse af begivenhederne den 9. april 1940 er forskellig og uforenelig, men modsætningen må ikke desto mindre siges at have stor principiel interesse for en mariehistoriker, der kan komme ud for at skulle vurdere uoverensstemmelser mellem en forholdsordres bogstavelige ordlyd og den fortolkede effektivering af en sådan.

Nedenstående indlæg fra kommandør H.-H. Wesche skal således ses i sammenhæng med polemikken i Tidsskrift for Søværnen og de indlæg, som har været bragt der.

red.

KILDEGRANSKNING/HISTORIEFORVANSKNING

Som det vil være en del af dette nye tidsskrifts læsere bekendt, har der i Tidsskrift for Søværnen fundet en udveksling af synspunkter sted mellem kommandør Westrup og undertegnede vedrørende den 9. april 1940, dens forudsætninger og resultater.

Herunder har kommandøren i en meget lang og tilsyneladende grundig og tilbundsående artikel i heftet april 1967 taget meget skarp afstand fra min opfattelse af ordreudgivningen kl. 0520 den omhandlede dag.

Da Tidsskrift for Søværnen ikke har ønsket at bringe mit svar, som oprindeligt formuleret, har jeg ikke ønsket at anmode om spalteplass der til en detaljeret gennemgang af de enkelte punkter, hvor min opfattelse væsentligt afviger fra kommandørens, men har nøjedes med et kommenteret citat af en mand, der vel står som indbegrebet af realisme i dansk kritisk litteratur, men som netop i det af mig citerede stykke understreger betydningen af historiens dom og dens stærke tilknytning til følelser og ikke til fortolkning af direktiver og paragraffer.

Selvfølgelig bringer store begivenheder lidenskaber i kog, desto kraftigere jo yngre man er og jo nærmere man er på begivenhederne. Det er derfor naturligt, at man reagerer særdeles kraftigt og tydeligt husker sine reaktioner, når man som ung løjtnant (25 år gammel) har stået ved Europas da bedste nærluftværnskanon med en fuldt uddannet besætning og ikke måttet skyde, når fremmede luftfartøjer under krigsforhold (der var nemlig krig ude i verden, selvom man næsten havde glemt det i den periode, englænderne så udmærket betegner som "The phony war") passerede i lav højde og i formation umiddelbart hen over den havn (Århus), hvor danske undervandsbåde lå på "neutralitetsvagt".

Når derfor kommandør Westrup så kraftigt understreger i sin artikel (T.f.S. 1967 p.178), at den diskuterende ordre om ikke at skyde ikke udgik til samtlige enheder, er dette sikkert rigtigt, men det kan ikke være rigtigt, at størstedelen af de udrustede skibe ikke modtog den, "fordi de befandt sig i søen".

Uden at kunne disponere over fornødent kildemateriale kan dette ikke opgøres eksakt, men den af kommandøren anvendte argumentation er en af de mange kulisser, der opstilles for at indpasse ordren i det af ham ønskede billede, for det ville i den givne situation have været rigtigst om skibene havde været i søen.

Af enheder, der kunne anvendes til imødegåelse af neutralitetsbrud med våbenanvendelse var udrustet: NIELS IUEL, PEDER SKRAM. 6 tornedobåde og 8 undervandsbåde. 3 af disse sidste de

moderne, lå i Århus havn og resten i Helsingør og København. PEDER SKRAM lå i Frederikshavn, 3 torpedobåde hørte til patruljen i Storebælt og kommandøren har gjort rede for en af disse HØGEN, og for NIELS IUEL i København. De resterende 3 torpedobåde, der vistnok befandt sig under forlægning til eller fra Hirtshals, kan dårligt betegnes som "størstedelen" !

Dette skrives uden at benytte kommandør Westermanns fremstilling og udelukkende baseret på egen viden for ikke at nedkalde fornyet vrede over uskyldiges hoveder, som f.eks. stakkels redaktør Kronika, hvem kommandøren i smuk samklang med den parlamentariske kommission, men med ringe forståelse for en fremmed journalists muligheder i det tredje rige, bebrejder, at han kun skrev om den allierede trussel mod Skandinavien, ikke om den tyske, og derfor ikke har nævnt truslen mod Danmark! Hvad skulle de allierede i Danmark? Og hvordan ellers få sin artikel gennem censuren! Men ejendommeligt nok synes ingen af de herrer at være opmærksomme på, at dette er baggrunden for deres uoverensstemmelser. Forhåbentlig er der i de her fremsatte synspunkter ikke tale om tilsvarende "blinde pletter", men kun om et modsætningsforhold mellem følelse og juristeri, som nævnt ovenfor.

Det ville for den historiske klarheds skyld i kommandørens i forvejen så omfangsrige indlæg have været ønskeligt, om det var blevet opgivet, hvortil den omhandlede ordre var blevet udgivet, og om den udgik helt ens formuleret til alle tjenestesteder.

Hensigten med dette indlæg er bl.a. den at understrege, at ordren også udgik til undervandsbåden i Århus, fordi der, hvis dette ikke havde været tilfældet, ville falde et underligt lys på den mand, der som gruppechef havde ansvaret for disses forhold den dag, et lys som den senere viceadmiral Nyholms minde ikke kan være tjent med.

H.-H.WESCHE

29. august 1943 ...

Den 29. august i år er det 25 år siden, at den danske flåde sænkede sig selv for at undgå at materiellet faldt i den tyske besættelsesmagts hænder. Dagen vil blive højtideligholdt af Marinehistorisk Selskab, og i denne forbindelse ønsker man i MHTs efterårsnummer at bringe artikler om det, der skete den 29. august for 25 år siden.

(fortsættes s. 16)

SMÅPLUK FRA SANITETSTJENESTEN TIL SØS I ÆLDRE TID

af

G. Honnens de Lichtenberg

Gamle historiske beretninger og fortællinger kan hyppigt lokke smilet frem på den moderne læsers læber, idet denne ofte kun sammenligner de skildrede begivenheder og tilstande med nutidens, som er præget af tidens høje tekniske standard m. v. - uden at tænke over, at de gamle den gang ikke vidste bedre. De arbejdede måske langsomt og primitivt, men fulgte dog med i samtidens udvikling, det er jo først i vor hektiske tid, at alt går frem med stormskridt.

Lægekunsten til søs blev oprindeligt udelukkende varetaget af de håndværksuddannede "balberer", hvis håndelag måtte veje op mod manglende lægelig viden og uddannelse, ikke mindst den medicinske.

Som eksempel herpå skriver Jens Munk 1620 på sin nordpolsfart: "27. Marts saa jeg Bartskiærers Kiste over, og hvad derudi var, Specialiteter. Der var stor Forsømmelse og Forseelse, at der ikke fandtes en liden Fortegnelse, af Medicis given, hvortil sliges adskillige Medicamenter vare tienlige, og hvorledes de skulde bruges, thi alle Navnene vare skrevne paa Latin, af hvilket han ikke havde meget forglemt (bartskiæreren havde næppe "forglemte" noget latin, det havde han sikkert aldrig lært), men naar han nogen Flaske eller Buddike skulde bese, maatte Præsten for hanem læse opskriften derpaa".

På den tid havde Flåden kun een "Medicus", der vel vidste meget om sygdomme og deres bekæmpelse, men ikke praktiserede, han lod kun sin viden i strengt nødvendig omfang gå videre til de mange barberuddannede kirurger.

Benyttelsen af medicinkisten ombord bringer en historie fra den langt senere sejlshibsperiode i erindring. En ældre skibs-lægebog var så praktisk indrettet, at der ved hver sygdomsbeskrivelse var anført nogle tal og hertil svarede nogle numre på de forskellige flasker i medicinkisten, der indeholdt lægemidlerne mod de forskellige, almindeligt forekommende sygdomme.

En styrmand var ved at doktorere på en syg matros, men prægede så til skipperen på halvdækket agter, at nu var flaske nr. 8 tom, - "Så tag lidt af nr. 2 og 6 - det må da gøre det samme" lød svaret.

I gamle dage ansås sygdom blandt Flådens mandskab for et meget

uvelkomment onde, og nogen effektiv hjælp herimod havde man ikke og ydede den heller ikke gerne, selvom de kom til skade eller blev syge i kongens tjeneste. Skete det, at de blev kvæstede eller beskadigede under deres private virksomhed eller i drukkenskab, så skulle de selv betale bartskiærerløn. Tidens primitive tankegang klarlægges egentlig simpelt og enkelt i den gamle betegnelse "Qvæsthuus" - thi lige så naturligt det var at pleje de i krigen sårede og kvæstede, lige så upåagtet måtte datidens syge kaste sig på "Sottesengen" uden nogen pleje eller organiseret sygehjælp.

Den knebne plads ombord i orlogsskibene, hvor mange mennesker var stuvet sammen under uhygiejniske forhold var sikkert medvirkende til de mange epidemier, der huserede ombord. De syge fyldte op i skibene, hvor de spredte smitte og derfor måtte de snarest fjernes. Man kunne jo heller ikke have dem dinglende i dagevis i deres køjer under de lave batteridæk, her var de kun i vejen og deres uddunstninger gjorde - på grund af den totale mangel på hygiejne, ventilation og renlighed - kun den dårlige luft endnu skrappere. De primitive skibskirurger skar med deres praktiske håndslag flittigt og gerne i de kvæstede, og døde disse stakler ikke under store lidelser af deres sår og blessurer i første omgang, så gjorde de det nok i stort tal gennem den i virkeligheden ganske horrible behandling, som de sårede og syge under betegnelsen "Cur og Pleie" senere måtte gennemgå.

I 1660 havde orlogsskibet TRE LØVER alene 85 syge matroser og 2 lig på een dag og i 1710 rapporteredes til kongen, at der fra Gyldenløves eskadre i Østersøen var sendt 1800 mand i land som syge, men havde endnu 1972 syge ombord.

Når man læser om, at der allerede i datidens eskadre indgik hospitalsskibe, så må disse dog ikke sammenlignes med vor tids moderne og veludrustede JUTLANDIA - de gamle hospitalsskibe, hvoraf et bar navnet FIRE SØSTRE (det har sikkert været barmhjertige søstre), må snarere ses som syge-depotskibe, hvortil de syge mandskaber overførtes, når de ikke kunne landsættes. Opholdet i disse skibe har sikkert heller ikke været fremmede for sundhedstilstanden - uden kyndigt lægetilsyn, men præget af tidens ringe sanitære forståelse; snavs og urenheder har haft frit slag og om de få og sikkert ganske ukyndige sygeoppassere eller "krankenvægttere" høres kun, "at de uddelte varm suppe".

Man kan levende forestille sig, at situationen, da hospitalsskibet CARLSHAFNS WAABEN, der i 1713 var mellem de i Østersøen samlede dansk-norske orlogsskibe, "men paa Retiraden til Øresundet, vare de danske nødte til at efterlade det slet sejlene Hospitalsskib efter først at have taget de syge ombord - Skibet og en baglastet Barkasse

faldt i Fiendens Hænder" - ikke har været helsefremmende for de stakels syge orlogsgaster.

Den megen sygdom medførte, at spisetaksterne blev reviderede, og "da ej alene Provianten og det slette Øl, men tillige Mangelen paa Klæder var Skyld i de hyppige Sygdomme i Skibene, approberede Kongen i 1711, at der skulde medgives Krigs-Skibene Klædnings-Stykker til de af Mandskabet, der trængte dertil - samt en vis Spisetakst og Ober-Chirurgernes Anordning skulde uddeles til de Syge, der ei som forhen var sket, skulde bespises fra Officers-Bordet, og at det medgivne gode Øl kun maatte bruges til de Syge".

Netop øllet spillede en meget stor rolle inden skibsbordet i ældre tid og der blev drukket meget øl til søs. Det har sikkert haft sin grund i, at øllet kunne holde sig bedre end det sparsomme ferskvand, men der kunne selvfølgelig både være godt og slet øl. At øllet i sin tid også var et mål for mange klager viser et eksempel fra kong Christian IVs tid. Der blev efter god dansk skik nedsat en kommission til undersøgelse af en sådan klage. Kommissionsresultatet blev, at øllet som sådant var godt nok - men at man i mangel af anden emballage havde tappet det på urensede trantønder, det kunne da ikke lægges bryggeren til last, men en sådan behandling har jo nok kunnet give selv det bedste øl en vis bismag.

Grundelementerne i den gammeldags skibskost var få og de var lidt varierende: ærter og flæsk, ærter og saltkød, tørfisk, grød, smør og brændevin, men det må i denne forbindelse erindres, at varerne ikke altid var 1ste classes. Melet var snavset og muggent, ærterne blandet med avner og opfejning fra proviantmagasinets lofter, smørret harskt - meget af provianten havde hyppigt været en tur til søs, for så ved det første skibs proviantaflevering ved kommandostrykning og afslutning af "Kjøkkenets tændsels Rulle" (liste over kostgængere i skibet), atter at indgå i magasinets beholdninger.

At denne ensformige kost var medvirkende til angreb af skørbug er intet under, og det var derfor epokegørende, da universitetsprofessor og landsdommer Villum Lange i 1670 redegør for sygdommene i Flåden og som forslag til bekæmpelse heraf, netop sætter ind på kosten ved at foreslå udgivet saad (klid) og citrondrikke, et for sin tid epokegørende forslag. Lange var jo inde på den helt rigtige vej.

ET FOTOGRAFI AF FREGATTEN JYLLANDS OFFICERER

af
Hans Chr. Bjerg

Omkring det her i tidsskriftet gengivne fotografi har der hersket en del tvivl.

Fotografiet synes at være blevet offentliggjort første gang i 1961. Dels i "Flåden gennem 450 år" og dels i R.Steen Steensens "Fregatten JYLLAND" (1.oplag). I begge tilfælde angives fotografiet at forestille fregatten JYLLANDS officerer. Dette er også tilfældet med gengivelsen i F.H.Kjølens bog "Fregatten Fortæller" (1962). I den sidstnævnte bog opregnes under fotografiet JYLLANDS officerer efter slaget ved Helgoland 9. maj 1864, uden at det har været muligt at placere de forskellige på fotografiet.

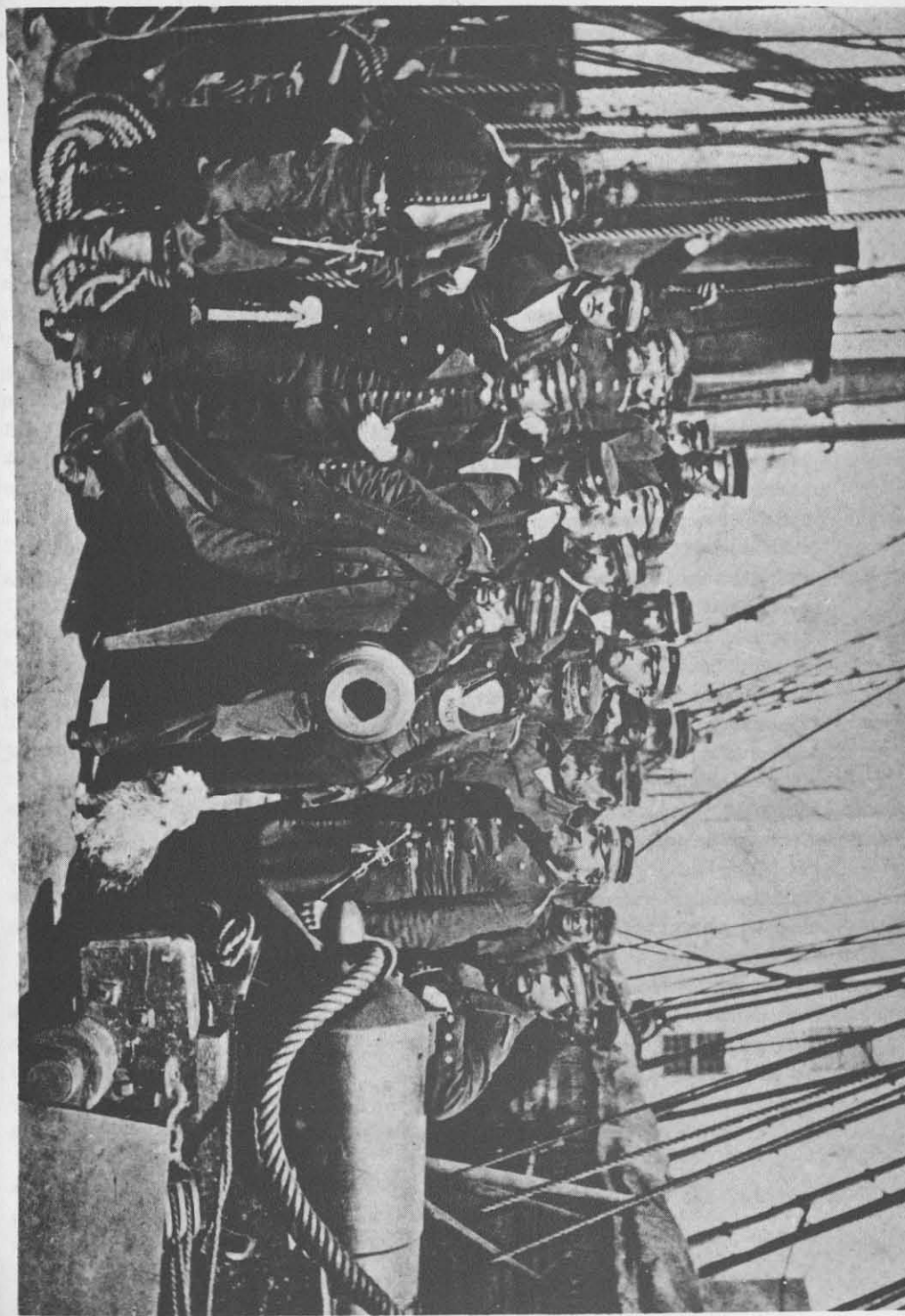
Efter udgivelsen af ovennævnte bøger opstod der imidlertid en mistanke om, at fotografiet ikke var taget ombord på JYLLAND, men ombord på dennes søsterskib, fregatten SJÆLLAND, idet "den trætte mand ved kanonen" havde meget stor lighed med den senere bekendte admiral C.E.v.Dockum, der på dette tidspunkt - i krigsåret 1864 - var kommandørkaptajn og eskadrechef i blokade-eskadren i Østersøens østlige del, i hvilken fregatten JYLLAND bl.a. indgik før og efter kampen ved Helgoland.

I 1965 udkom 2. oplag af R.Steen Steensens bog om JYLLAND. I den blev fotografiet i overensstemmelse med den nye formodning angivet som taget ombord på SJÆLLAND.

I efteråret 1967 bragte bagsiden på Berlingske Tidende imidlertid en serie gamle fotografier, deriblandt også det her i tidsskriftet gengivne. Det blev samtidig meddelt, at fotografiet tilhørte lektor Erik Giødese, Hellerup, hvis forfader, P.F.Giødese, som lieutenant havde deltaget som officer på JYLLAND under slaget ved Helgoland. Fotografiet blev angivet at forestille JYLLANDS officerer. Redaktionen af Berlingske Tidendes bagside blev gjort opmærksom på, at man i marinehistoriske kredse mente, at fotografiet var taget ombord på SJÆLLAND - dette meddeltes så på bagsiden.

Kort tid efter bragte Berlingske Tidende et lille indlæg af kontre-admiral E. Briand de Crèvecoeur, hvori denne mente, at den "trætte mand ved kanonen" var v.Dockum (en konstatering, som formentlig må være sket uden kendskab til fotografiets undertekst i 1965-udgaven af "Fregatten JYLLAND"!).

Den 25. november 1967 meddelte Briand de Crèvecoeur i Berlingske Tidende, at han nu havde lånt originalen til fotografiet og p.g.a. en navneliste, som fandtes på bagsiden af dette, kunne konstatere, at der

ikke var tale om v.Dockum, og at fotografiet virkelig forestillede JYLLANDS officerer.

Redaktionen af Marinehistorisk Tidsskrift har nu lånt originalen hos lektor Giødesen dels for at kunne gengive fotografiet her og dels for at gengive navnelisten og dermed endeligt fastslå, hvem fotografiet forestiller.

Originalfotografiet er 92 gange 55 mm og er taget af Photograph F. E.Rørvig, Lille Kjøbmagergade 57, København. Kommandørkaptajn Steensen mener, at fotografiet er taget på Holmen - sandsynligvis kort tid efter 9. maj 1864.

I følge navnelisten på bagsiden forestiller fotografiet:

1. række: (fra venstre mod højre): Lieutenant Henrik J. Marcher (bl.a. kendt for sit glimrende maleri af slaget ved Helgoland, som han altså selv deltog i), lieutenant S.J.Paulsen, capitainlieutenant Groth ("den trøtte mand ved kanonen"; han var på dette tidspunkt chef for JYLLAND, idet orlogscapitain P.C.Holm kort efter slaget var gået syg fra borde), lieutenant H.H.Kock (med vagtskiltet), reservelieutenant Nielsen og reservelieutenant Petersen (med armen på kanonen).
 2. række: (fra v. mod h.): Maskinmester West, reservelieutenant Bærentzen, lieutenant P.F.Giødesen (der var 3. kommanderende under slaget; læner sig mod Bærentzen) og 3. læge Eindhoven.
 3. række: (fra v. mod h.): 2. læge Melchior (der holder på faldet), forvalter Aamodt (med det store, hvide skæg) og 1. læge Müllertz (umiddelbart på Aamodts venstre side).
- Endvidere ses: Lodsens (den person, der på fotografiet rager højest op) og 2. og 1. styrmand (de to, der ses i bagerste række ved lodsens venstre side - fra venstre mod højre på fotografiet).

Hunden på billedet er formentlig lieutenant Kocks, om hvilken F.H. Kjølens fortæller, at den fødte 2 hvalpe under slaget ved Helgoland. De fik navnene JYLLAND og SCHWARZENBERG !

Man kender et andet fotografi af den samme officersgruppe, der er taget på samme tid, som det her omtalte (findes i Eidem og Lütken: Vor Sømagts Historie, p. 804). Fotografiet af JYLLANDS besætning, som både er gengivet hos Kjølens og Steensen (2. oplag - 1965), er uden tvivl også taget af den samme fotograf på samme tidspunkt.

HANS CHRISTIAN BJERG

BOGANMELDELSER

JANES FIGHTING SHIPS gennem 70 år

Med sin nyeste udgave (1967-68) fejrer det verdenskendte engelske standardværk på flådehåndbøgernes område, Jane's "Fighting Ships", sit 70-års jubilæum, idet den første udgave udkom i 1898 - iøvrigt omtrent samtidig med de lignende, men i omfang noget mindre franske og tyske flådehåndbøger "Les Flottes de Combat" og "Taschenbuch der Kriegsflotten". I den første udgave af "All the Worlds Fighting Ships", som navnet var dengang, fandtes der ikke gengivelser af fotografier, men kun tegninger, der var udført af den stærkt marineinteresseret udgiver Fred. T. Jane.

"Fighting Ships" har nu benyttet jubilæet som anledning til i sin 1967-68-udgave som en slags indledning at bringe et kort tilbageblik med illustrationer af de mere bemærkelsesværdige skibe, der gennem de 70 år har været med til at præge udviklingen, og som har været gengivet i de forskellige årgange.

Da der mellem de skibe, der var optaget i førsteudgaven fra 1898, var adskillige, der dengang var 30-35 år gamle, giver den retrospektive indledning på ca. 30 sider således et billede af krigsskibenes udvikling gennem mere end hundrede år.

Mellem de ældste skibe findes bl. a. nogle af de første, engelske, riggede panserskibe og de samtidige amerikanske monitorer fra begyndelsen af 1860'erne. (I parentes kan det her røbes, at man i selskabets kommende

skrift "Vore Panserskibe", som forventes udsendt til medlemmerne i løbet af foråret, vil finde illustrationer så vel af disse riggede panserskibe som af monitorerne.) Over prædreadnoughter og ældre torpedobåde og ubåde kommer man til de første dreadnoughter fra forskellige marinere og de første hangarskibe. Efter mellemkrigstidens forskellige typer følger Verdens største slagskibe - de 73.000 tons store japanske mastodonter YAMATO og MUSASHI - og moderne missilarmerede krydsere og fregatter, atomdrevne ubåde og det 85.000 tons (max) atomdrevne amerikanske hangarskib ENTERPRISE.

I billedrækken er Sverige repræsenteret med 3 illustrationer - men man vil lede forgæves efter et dansk skib, skønt såvel nogle af vore tidligere panserskibe som vore nye gasturbine-drevne fregatter ikke havde behovet at skamme sig, hvis de var kommet med.

En lille anke kan rettes mod nogle af de ældre billeder, der ikke står helt klart. Årsagen hertil må vel være at de er reproduceret efter ældre reproduktioner - og ikke direkte fra fotografiet. Derimod står reproduktionerne af tegningerne klart og tydeligt.

Men bortset herfra er studiet af de ældre og nu historiske skibstyper en interessant optakt til selve værket

R.STEEN STEENSEN

TORDENSKIOLD ATTER UDI ACTION ...

Per Eilstrup: Tordenskiold, Peter Wessel og hans tid. Indledning ved Hans Chr. Bjerg. 1967 Lademanns Forlag, 48 k

"Tordenskiold" skrevet af Per Eil-

strup og med forord af H.C.Bjerg er en bog, der i moderne opsætning og udstyr ikke kan undgå at fange interessen. Den er et godt gennemført forsøg på at overføre den illustrationsteknik, man kender fra udenlandske forlag med de store oplagstal, til danske forhold.

Illustrationerne er dels gengivelser af genstande fra 1700-tallet, kort, skibsbilleder og -tegninger og dokumenter og dels rekonstruktionstegninger, som vi kender dem fra tidligere bøger om søhelten. I vor TV-tid, hvor så meget som muligt skal ses og forstås gennem billeder, er bogen absolut en god indføring i et populært emne, og man får alene gennem billederne et detaljeret indtryk af Tordenskiold og hans tid på en måde så man virkelig kan sætte sig ind i de vilkår, der herskede under enevælden og den store nordiske krig.

Teksten er en sober og værdifuld gennemgang af Tordenskiolds liv og be-

drifter bygget på en kritisk gennemgang af de mange interessante episoder i hans liv. Forfatteren afliver nogle af de myter, der verserer om søhelten ligesåvel som han underbygger andre til dragelser med sit materiale. Der er ikke uholdbare anekdoter, men en fornuftig afbalanceret tekst, der virkeligt indfører en i søheltens liv fra hans drengeår til duellen i Hildesheim, hvor han mødte sin skæbne. Desuden giver teksten tillige en god indføring i sølivets forskellige sider og problemer således at man sammen med billederne ikke kan undgå at få forståelse af de vanskeligheder, der var forbundet med at føre et skib under den store nordiske krig.

Bogen "Tordenskiold" sammenfatter således vor viden om søhelten. Den har vedføjet en fyldig litteraturliste og et register.

JØRGEN H. BARFOD

29. august 1943... (fortsat)

Der er allerede skrevet meget om den 29. august 1943, men der må endnu være mange ude omkring i landet, der var tjenstgørende i Søværnet på dette tidspunkt enten som officer, underofficer eller menig og som aldrig har nedfældet eller videregivet deres indtryk og oplevelser på denne dag. De fleste vil nok synes, at det de oplevede ikke var noget særligt og i alt fald ikke er værd at nedskrive. Dette er dog en forkert betragtning, idet man ikke vil kunne danne sig et virkeligt indtryk af den 29. august 1943 med mindre man har så mange vidnesbyrd som overhovedet muligt om personellets forskelligartede reaktioner.

Alle disse mennesker, der her er tale om, vil MHTs redaktion meget gerne i forbindelse med hurtigst mulig.

-g

